

Složité cesty návratů

Více než stoletá historie chovu koně Převalského (*Equus przewalskii*; viz také článek na str. 145–148 tohoto čísla) skrývá spoustu dramát, zklamání a nadějí, úspěchů i neúspěchů, příkladů nezištné spolupráce, ale také rivalství a nevráživosti. Konflikty a veřejné osočování, dokonce soudní spor, to vše bylo realitou doby. Osudy jednotlivých koní i celých chovů negativně ovlivňovaly osobní vztahy lidí, kteří měli jeden společný cíl – zachránit posledního divokého koně ohroženého druhu. O budoucnosti koně Převalského se nerozhodovalo jen v zoologických zahradách, ale také na konferencích a ve vládních salonech. Stále pokračují nesmyslné diskuze kolem čistokrevnosti pražského a mnichovského chovu; počáteční etapu návratu koní Převalského do přírody poznamenal upřímný, nicméně amatérský přístup privátních nadací. Odhlédnout nelze ani od geopolitických aspektů. Kůň Převalského měl a má smůlu v tom, že jeho poslední refugium leží na čínsko-mongolském pomezí. Napjaté vztahy mezi oběma zeměmi v 60. a 70. letech 20. stol. znemožnily jakékoli akce na jeho záchranu a ani dnes není situace jednoduchá.

První živí koně Převalského se v Evropě objevili na přelomu let 1899 a 1900 v ukrajinské chovné stanici Askania Nova. Odlehlost areálu jejich výskytu a strastiplné transporty byly hlavní příčinou toho, proč se loveckým výpravám r. 1902 podařilo dovézt pouhých 54 divokých koní, převážně odrostlých hříbat. Většinu z nich získal hamburský obchodník se zvířaty Carl Hagenbeck, který koně po párech i jednotlivě rozprodal do zoologických zahrad celého světa. Proto jsou počátky všech chovných linií poznamenány vysokým stupněm příbuzenské plemenitby (inbreedingu); pouze 12 z celkového počtu dovezených koní mělo potomky. Početnost koní Převalského v zoologických zahradách se v období mezi 1. a 2. světovou válkou pohybovala mezi 30–40 kusy, přírůstky jen stěží nahrazovaly úbytky, pohroma ale přišla během 2. světové války. V r. 1945 zůstalo v zoologických zahradách posledních 31 koní

a pouze dvě chovná stáda – v Praze a mnichovském Tierparku Hellabrunn. Významným impulzem pro světový chov bylo 1. mezinárodní sympozium na záchranu tohoto druhu, které se v září 1959 sešlo v Praze díky iniciativě Erny Mohrové.

Koně Převalského se v naší republice objevili r. 1921 díky prof. Františku Bílkovi; od r. 1932 jsou chováni v pražské zoologické zahradě. Ta se během dvou desetiletí stala největším chovatelem koní Převalského, a proto byla na sympoziu pověřena vedením mezinárodní plemenné knihy. Od r. 1960 začaly stavy koní Převalského v lidské péči setrvale růst, v přírodě byl však trend zcela opačný. Rezoluce z pražského setkání konstatuje, že: „Stav početnosti koně Převalského je podle posledních zpráv katastrofální. Je proto nutné organizovat okamžitou pomoc. Mezinárodní sympozium se obrací na vlády států, na jejichž území divoký kůň žije, s prosbou,

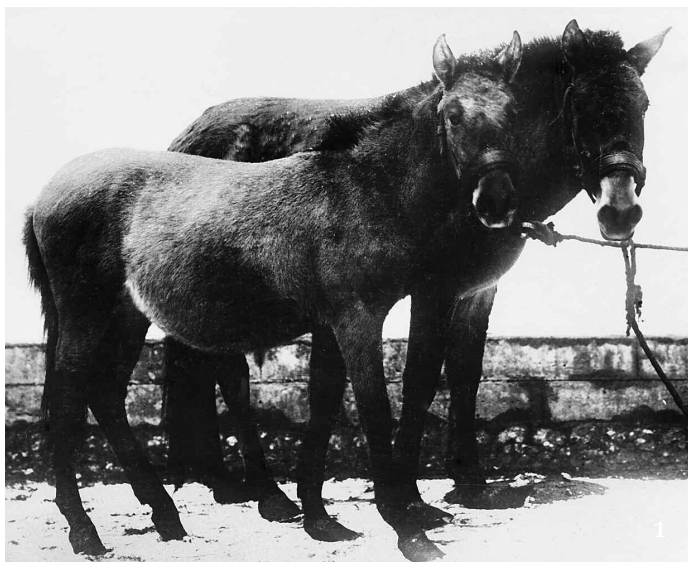
aby pro něj zřídily co možná nejdříve rezervace.“ Bylo však už příliš pozdě, o 10 let později (v r. 1969) byl v mongolské Gobi pozorován zřejmě poslední jedinec, v severozápadní Číně byli divocí koně spatřeni naposledy r. 1966.

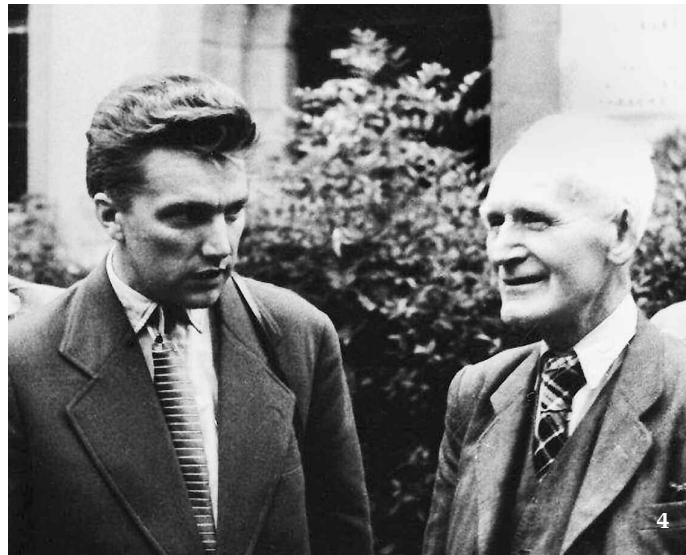
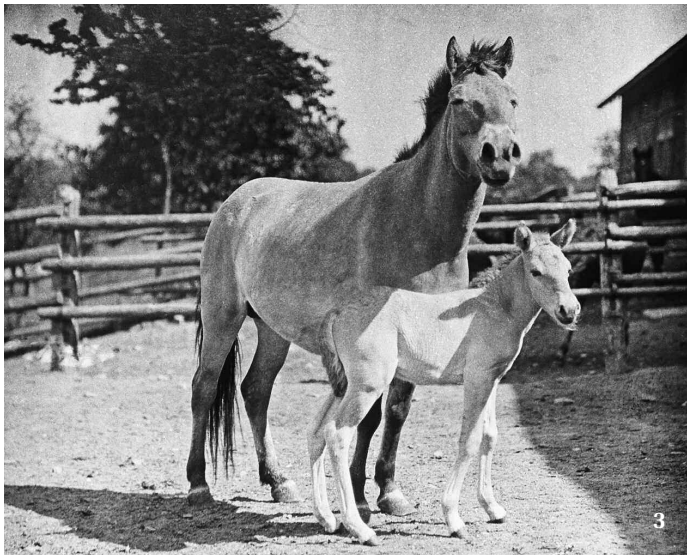
Naděje a zklamání

Počátkem 80. let minulého stol. se roční přírůstek celosvětové populace koní Převalského v zoologických zahradách a chovných stanicích celého světa pohyboval mezi 10–12 %. Početnost se rychle blížila k hranici 500 jedinců, což se u velkých savců považuje za minimální stav populace potřebný pro záchranu a dlouhodobé přežití druhu. Plány vrátit koně Převalského do jeho původní domoviny dostávaly zřetelnější obrysy. Návrat posledního divokého koně měl být završením dlouholeté práce zoologických zahrad a příkladem mezinárodní spolupráce. Proto se na pozvání Akademie věd SSSR, pod patronací Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) a Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) sešla v Moskvě 29.–31. května 1985 vědecká konference, která měla posoudit a schválit připravené plány na přesídlení části populace koní Převalského ze zoologických zahrad do navrhovaných rezervací v Mongolsku. Kromě domácích účastníků do Moskvy přijeli také odborníci z USA, Mongolska, Velké Británie, Německa a Polska, pozvání přijal i zástupce Světového svazu ochrany přírody (IUCN). Za Československo se zúčastnil tehdejší vedoucí mezinárodní plemenné knihy Jiří Volf, chyběli však zástupci Číny. Ta měla už v té době připravený svůj vlastní plán reintrodukce koně Převalského v provincii Xinjiang (Sin-ťiang) v oblasti Džungarské Gobi, který vznikl ve spolupráci s nadací

1 První koně Převalského (*Equus przewalskii*) v Evropě – klisna Kobdo 2 a hřebec Vaska (Kobdo 1) ve stájích v Carském selu. Oba koně daroval majitel panství Askania Nova ruskému carovi Mikuláši II. Klisna záhy uhynula a hřebec byl v r. 1904 převezen do Askanie, kde žil do r. 1915.

Z archivu Zooparku Askania Nova
2 Pohoří Tachin Šar Nuruu, jedno z posledních útočišť koně Převalského. Foto E. Kůs

německého podnikatele Ch. Oswalda – Christian Oswald Stiftung (COS).

Moskevská konference formulovala priority a doporučení, jimiž by se projekt návratu koně Převalského do přírody měl řídit. Sovětští a mongolští biologové a ekologové představili potenciálně vhodná území. První z nich byly stepi v oblasti Machad na východě země, asi 150 km od města Čojbalsan, druhá ležela v Ushugin Nuruu – části pohoří Changaj ve středním Mongolsku, třetí na úpatí horského masivu Chan Bogdo v jižním Mongolsku a čtvrtá na okraji národního parku Velká Gobi na severních svazích pohoří Edrengreen Nuruu. S výjimkou posledně jmenovaného území šlo o lokality mimo historický areál rozšíření druhu. Jedním z nejdůležitějších hledisek výběru vhodných oblastí byla nízká hustota osídlení pastevci, aby se co nejvíce snížilo nebezpečí křížení koně Převalského s domácími koňmi.

Koně určené pro reintrodukcí měli být do Mongolska přepraveni buď přímo do aklimatizačních center, nebo shromážděni v ukrajinské rezervaci Askania Nova. Stáda by se ve stepních podmínkách velkých výběhů sžila a aklimatizovala a teprve pak by se dopravila na místo vypuštění. Odborníci doporučili, aby při výběru dostali přednost velmi mladí koně ve věku 1–3 let. Jak se později ukázalo, nerespektování tohoto doporučení vedlo k neúspěchům a velkým ztrátám při aklimatizaci.

Během r. 1986 měly evropské zoologické zahrady vybrat vhodné jedince, a pokud by se podařilo zajistit výstavbu nového aklimatizačního výběhu v Askania Nova, přepravit je do konce léta na místo. V létě 1988 pak měli koně aklimatizovaní v Askania Nova nastoupit cestu do Mongolska. Plán dále předpokládal, že po 3–4 letech adaptace ve velkých výbězích na okrajích chráněných území dojde k vypuštění stád do volné přírody. Do poloviny 90. let 20. stol. měly vzniknout soběstačné populace koní Převalského schopné přežívat v náročných přírodních podmínkách.

Jakkoli byla konference pro úspěšný a rychlý návrat koně Převalského do přírody velkou nadějí, záhy se ukázalo, že realizace nebude vůbec jednoduchá. Ambiciózní program předpokládal také odpovídající finanční zajištění, ale slíbené prostředky od FAO a UNEP nikdy nedora-

zily, navíc se nenašel nikdo, kdo by se ujal organizace. Světový svaz ochrany přírody se omezil na vyslání amatérské zooložky do pohraničních oblastí Mongolska a Číny, ta měla zjistit, zda přeče jen nějakí divocí koně v přírodě nezůstali, a dále se IUCN neangažoval. Pro tuto organizaci byl v té době prioritou návrat přímorožce arabského (*Oryx leucoryx*) do pouště Jiddat al Harasis v Ománu, o podpoře koně Převalského se v ústředí IUCN neuvažovalo. Na kritiku reagoval svaz konstatováním, že projekt návratu koně Převalského do přírody nesplňuje kritéria stanovená IUCN pro reintrodukcí velkých savců, především pak podmínku zabránit kontaktu vysazených populací s domestikovanými formami druhu. U koně Převalského, který se s domácím koněm plodně kříží, je hrozba genové eroze velmi reálná. Toto riziko lze sice ve složitých stávajících sociálních, ekonomických i etnických podmínkách mongolsko-čínského pohraničí do jisté míry zmenšit, nikdy však úplně vyloučit. Pokud by mělo být striktně dodrženo zmíněné kritérium, žádný z projektů návratu tohoto koně do přírody by se nemohl uskutečnit.

Prakticky nic z toho, co bylo v Moskvě dohodnuto, se nepodařilo realizovat. Pro zoologické zahrady to znamenalo velké zklamání, protože samy nemohly z finančních důvodů žádný transport provést.

První transporty

Za nastalé situace se iniciativy chopily soukromé nadace ze západní Evropy. Na konci července 1985 zorganizovala výše zmíněná nadace COS první transport koní Převalského ze zoologických zahrad z Evropy a USA do aklimatizační stanice Jim-sar v čínské autonomní oblasti Xinjiang. Odsud měli být koně po 2–3 letech vypuštění do rezervace Kalameili na severním okraji Džungarské Gobi. K tomu však kvůli nejasné koncepci projektu došlo až v r. 2002. V Číně vznikl ještě jeden projekt na vypuštění koně Převalského, a to poblíž města Wuwei v provincii Gansu v chovném středisku pro záchranu ohrožených druhů čínské fauny, založeném v r. 1987. První koně sem byli převezeni z Evropy a ze zoologické zahrady v Pekingu v letech 1989–90. Po aklimatizaci měli být vypuštění do rezervace na okraji pouště Tengge-li, záměr se však nepodařilo uskutečnit.

3 Klisna Minka s hříbětem na školním statku Českého vysokého učení technického v Netlukách u Prahy. Z archivu F. Bílka

4 Na snímku z 1. mezinárodního symposia na záchranu koně Převalského v září 1959 je Zdeněk Veselovský (vlevo) s Františkem Bílkem. Exkurze účastníků konference do hřebčína ve Slatiňanech. Z archivu F. Bílka

Po r. 1990 začaly přípravy reintrodukcí koně Převalského v Mongolsku. Kromě již zmíněné německé nadace COS přišla s vlastními plány také nizozemská nadace manželů Boumanových FPPPH (Foundation for the Preservation and Protection of the Przewalski's Horse). Holanďané si pro svůj projekt vybrali území ležící zcela mimo historický areál rozšíření druhu – v horských stepích pohoří Hustain Nuruu vzdáleném asi 80 km od Ulánbátaru, v někdejších loveckém revíru posledních mongolských chánů. Christian Oswald a jeho společník Werner Trense (v té době tajemník Světové lovecké asociace) se rozhodli pro lokalitu Tachin Tal ležící přímo v posledním refugiu druhu, kde byli divocí koně naposledy pozorováni v letech 1968–69. Výběr jedinců do transportů vycházel hlavně z možností, které obě nadace měly. Manželé Boumanovi se několik let připravovali, postupně skupovali koně v zoologických zahradách po celé Evropě a pak je chovali v několika oborách v Nizozemsku a Německu. Ch. Oswald koně získal na Ukrajině ve stanici Askania Nova několik týdnů před odletem. Obě nadace letecky dopravily koně v červnu 1992 do Mongolska a transporty pokračovaly i v následujících letech. K poslednímu převozu koní do Hustain Nuruu došlo v r. 2000, do Tachin Talu r. 2007.

V r. 2004 se pod patronací francouzské pobočky Světového fondu na ochranu přírody (WWF) začal realizovat třetí mongolský projekt v rezervaci Khomiin Tal v kraji Zavchad, asi 260 km od města Hovd. Právě sem směřoval v červnu 2011 transport koní Převalského z pražské zoo (viz také Živa 2011, 4: LIII–LIV).

O tom, jaké zkušenosti zoologové za více než dvě desetiletí repatriace koně Převalského zpět do přírody získali, se dozvíte v druhém článku zmiňovaném v úvodu.

K jubileu Anny Skalické: Ať s posluchači v rozkvetlém parku

Přesně tak by se jmenoval obraz, který bych namaloval pro naši oslavenkyni i pro čtenáře Živy, jimž jsem dostal tu čest ji přiblížit, kdybych byl malířem. Uprostřed by stála RNDr. Anna Skalická, svými přáteli (a spíše potají i námi, o generaci či dvě mladšími) nazývaná Aťa, dlouholetá vyučující na katedře botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zobrazil bych ji, jak ji všichni známe – elegantní, usměvavou, milou a duchem stále mladou, byť začátkem r. 2012 oslavila neuvěřitelnou osmdesátku. Obklopovaly by ji květy a stromy, jejichž poznání věnovala celý svůj profesní život, a také posluchači od studentů až po seniory, kterým o nich tak ráda vypráví. Malovat bohužel neumím, takže jsme se s paní doktorkou sešli v jejím prosluněném nuselském bytě a u bílého vína a dalších dobrot jsme si povídali téměř celý den, z čehož vybírám následující pasáže.

Jak jste se jako pražské dítě dostala k přírodním vědám?

Musím přiznat, že jsem o botanice neměla ani ponětí, chtěla jsem na filozofické fakultě studovat jazyky – původně latinu. Když jsem zjistila, že berou do ročníku dva uchazeče, latinu jsem změnila na ruštinu, k níž musela být čeština. I když jsem maturovala se samými jedničkami, pro nadměrný počet uchazečů mě nepřijali. Poté jsem byla zaměstnaná v laboratoři vojenské správy, kde působili hlavně chemici a lékaři (a byl tam zrovna i botanik Jaroslav Pazourek). Ti mě přesvědčili, že budoucnost mají jen přírodní vědy. Zoologii jsem vyloučila rovnou, a tak jsem vyndala starou Řehákovu botaniku a rok se připravovala. Při vstupním pohovoru mě prof. Zdeněk Urban zkoušel z brukvovitých a já se na tehdejší biologickou fakultu dostala. Od r. 1952 jsem studovala učitelství biologie a chemie a zároveň odbornou větev. Když jsme měli na začátku studia praktika s Hony Květem – to byl báječný asistent – uvažovala jsem o anatomii. Pak jsme ale poznali prof. Josefa Dostála a já už zůstala u terénní botaniky. Dostál nás naučil moc.

Na profesora Dostála jsem Vás mnohokrát slyšel vzpomínat, stejně jako na večery v herbářích a vůbec na studentská léta na katedře.

Můžete přiblížit tu dobu a tehdejší studentský život?

Dostál přednášel morfologii, která byla důkladná (trvala dva semestry) a pěkná, vždy ji uměl zpestřit něčím zajímavým. Jako člověk byl velice příjemný, mohli jsme za ním přijít třeba v půl jedenácté večer – on byl ještě na katedře, jeho paní mu přinesla večeri a třeba mu pomáhala rozepisovat herbářové schedy. Anebo za námi on chodil do herbářů, kde jsme se večer učily se spolužačkou Evou Vallovou. Když nás to přestalo bavit, šly jsme do horní posluchárny, na velkém stole byla síť na ping-pong a už to jelo... (hrával s námi třeba algolog Fero Hindák, hezký a milý kluk). Mamince bylo až podezřelé, že chodím pořád takhle v noci domů. Nikdy by mě nenapadlo, že na katedře budu jednou učit, ale moc se mi tam líbilo.

Jakou roli v tehdejších studiu hrály exkurze?

My jsme byli pořád někde v terénu, Dostál vedl nějakou exkurzi skoro každou sobotu, my je neměli povinné, ale táhlo nás to za ním. Jemu také vděčíme za své floristické znalosti. Snad každý rok jsme byli na Slovensku – v Tatrách, Kováčovských a Ďarmotských kopcích, ve Slovenském krasu atd. Jezdili jsme zhruba v deseti, vlakem, neměli jsme žádné nároky (já měla malou torničku a v ní jeden tavený sýr na den), všichni jsme ale byli spokojení. Jednou jsme byli kolem 9. května v Českém středohoří, napadl sníh, a tak jsme kvetoucí kosatce vyhrabávali ze sněhu. Spali jsme tehdy v jednom vymláceném statku na koňské houni.

1 V r. 2004 vedla A. Skalická exkurzi parkem u vily dr. Edvarda Beneše v Sezimově Ústí. Dendrologický průzkum tohoto parku zpracovala její diplomantka Eva Novotná (1992).

Diplomovou práci o našich čilimnicích jste ale zpracovávala pod vedením prof. Františka A. Nováka.

Jak na Vás působil?

Systematické diplomky tenkrát vedl převážně F. A. Novák – úžasná osobnost, vždy uhlazený, v saku, s kapesníčkem. Nebyl přísný, ale přesto jsme z něj měli trochu strach. Na přednášky z taxonomie jsme k němu chodily ve čtyřech (tři geobotaničky a já), byly vynikající, prof. Novák ale někdy dával nečekané otázky do pléna a to jsme tam pak seděly jak zařezané. Později jsem mu dělala demonstrátorku – před přednáškou jsem připravila obrazy a když potom pan profesor probíral nějakou čeleď, musela jsem vyskočit a tabuli vystavit. Já z toho měla hrůzu, aby mi něco nespadlo, když on byl tak akurátní. Na exkurze s námi moc nechodil, vzpomínám, že jednou šel v bílých kalhotách, František Kotlaba dupnul na nějakou lávku přes potok a prof. Novák to ohodilo... Téma mé diplomové práce vymyslel asi Josef Holub, s F. A. Novákem jsem o ní za celé studium mluvila jen dvakrát, neodvažovala jsem se za ním jít a raději vše řešila právě s Pepíkem.

Při studiu jste se účastnila i průzkumu zátopové oblasti Orlické přehrady. Byla to příležitost k samostatné odborné práci, anebo tu hrál roli pocit, že jste zřejmě posledními botaniky, kdo dané lokality navštíví?

Tyhle pocity jsme si tolik nepřipouštěli, ale asi jsme byli skutečně poslední. Šlo o několikaletý průzkum pro ochranu přírody, který jsme prováděli se Zdeňkou a Bohoušem Slavíkovými a Honzou Tomanem, a několika exkurzích s námi byl i vynikající mykolog Zdeněk Pouzar. Shromáždili jsme velké množství sběrů, které jsou uloženy v univerzitním herbáři. Byla to moc pěkná doba. Spali jsme i na Orlíku na zámku, na chodbách s kobercí byla v noci tma a Zdeněk nám vyprávěl, jak v Čapkově povídce přenašeli mrtvolu ve smotaných kobercích. Jindy jsme bydleli na prastaré chalupě naproti Orlíku, odkud Pouzar jednu kolegyni převážel na autobusu přes divokou Vltavu na loďce s bidlem, ačkoli sám neuměl plavat. Uprostřed řeky se začali točit, našťastí to přežili.

Po promoci jste nastoupila jako pedagožka do Městské stanice mladých přírodovědců na Smíchově. Předpokládám, že to nebylo místo, v němž byste chtěla zakotvit natrvalo. Přesto, jak Vás coby 25letou slečnu bavila práce s dětmi a učiteli?

Velký výběr míst nebyl a já jsem hledala zaměstnání v Praze, aby maminka nezůstala v rodinném domku ve Vršovicích sama. Areál stanice představoval zelenou oázu v rušné části Smíchova. Děti tam přicházely do zájmových kroužků, ryli jsme s nimi záhony, vysévali, vegetativně jsme množili rostliny; také jsme psali letáky pro školy a pořádali výstavy. Práce s dětmi byla docela příjemná, chodily tam i sympatické učitelky (třeba matka Václava Větvíčky), ale příliš mě to neuspokojovalo, protože příležitost pro odbornou práci tam nebyla žádná. Odpoledne jsem ale jezdila do Hlubočep na tenis a celkově jsem měla krásný

bezstarostný život. Když se však po pěti letech uvolnilo místo v Botanickém ústavu v Průhonicích, ráda jsem se přihlásila.

Vy jste jezdila na tenis?

Já kupodivu i sportovala. Tenis jsem hrála ráda a v Hlubočepích se mi líbilo. Později v Průhonicích jsme se sešli třeba v šest hodin ráno a hráli volejbal, např. s kolegou Kotlabou. Odehráli jsme si hodinu a pak šli do práce.

Během krátkého působení v dnešním Botanickém ústavu AV ČR, v. v. i., v Průhonicích jste se stala spoluautorkou průvodce po Průhonicím parku. Tehdy jste také zahájila dendrologický průzkum pražských parků a zahrad?

V Průhonicích jsem byla dva roky, dendrologický průzkum ale začal už dříve, kdy za mnou přišel doc. Václav Jirásek s návrhem na společné zpracování dřevin pražských parků. Podle jeho slov jsem měla „mladý nohy“, tak jsem vždycky brzo ráno před odjezdem do smíchovské stanice proběhla nějaký park a zaznamenávala dřeviny do plánek architekta Novotného. Jirásek dělal korektury textu (byl to pedant), sám ale v žádném parku nikdy nebyl. Monografie měla vyjít v nakladatelství Orbis, rukopis byl odevzdán, nakonec ale nebyly potřebné finance a dílo nikdy nevyšlo.

Můžete krátce nastínit jedinečnost Prahy právě pro dendrologii?

Praha je v tom úžasná, v monografii jsme měli kolem 30 parků (nepočítaje tehdy nepřístupné zahrady Pražského hradu, do nichž jsem se nedostala). Sortimentem dřevin je nejbohatší Královská obora (Stromovka), velmi cenná sbírka dřevin roste na Karlově náměstí, Vrtbovská zahrada na Malé Straně má dva největší exempláře tuje východní u nás, v Královské zahradě jsou obrovské metasekvoje anebo jeden z největších šácholanů japonských v Praze.

Léta jste byla aktivní i v tehdy (r. 1958) založené Dendrologické sekci Československé botanické společnosti. Co bylo její náplní?

S Antonínem M. Svobodou a neobyčejným průhonickým zahradníkem Františkem Krausem jsme jezdili po českých parcích, pořádali jsme přednášky, později jsme začali vydávat Dendrologická sdělení. Sekce dobře fungovala řadu let, spolu se sekci floristickou patřila k nejvíce činným v rámci ČSBS. Navíc jsme se zúčastňovali mezinárodních dendrologických kongresů. Jeden jsme pořádali v Průhonicích, další se konaly v tehdejší Německé demokratické republice, Polsku, Maďarsku, nejdále pak v Gruzii s návštěvou slavného arboreta v ruském Soči.

Z Průhonic jste se v r. 1964 dostala zpět na katedru, kde jste prožila krásné studentské roky. A nejspíš tomu tak bylo i nadále, protože jste tam strávila následujících 33 let.

Tehdy proběhl konkurz, já jsem chtěla zpět do Prahy a katedra pro mě stále hodně znamenala. Byla jsem proto spokojená, navíc se tam vytvořilo příjemné složení vyučujících (Vladimír Skalický, Bohdan Křísa, Jindřich Chrtěk, Zdeňka Slavíková

a další), i s politicky problematickým prof. Radovanem Hendrychem jsem určitou dobu dobře vycházela.

Právě k přednáškám R. Hendrycha jste zprvu zajišťovala cvičení, pak jste začala sama vést kurzy dendrologie a užitkové botaniky a také přednášet botaniku pro studenty životního prostředí. Výuku dendrologie jste na katedře zavedla jako vůbec první.

Nikdo ze studentů jistě nezapomene na Vaše exkurze po pražských parcích. Dendrologie se studentům líbila, chodili jsme převážně po exkurzích. Nemělo cenu nosit větvičky do posluchárny, je třeba vidět borku a celý habitus dřeviny. Když se třeba líska turecká vodorovně větví, tak to každého upoutá a třeba si ji zapamatuje, kdežto při přednášce to nikoho nezaujme. I zkouška se pak odbyla na lavičce v parku, což bylo pro studenty milejší.

Dalším zážitkem bylo Vaše podání přednášky o užitkových rostlinách. I ten, kdo snad zapomněl na Valdštejnskou zahradu nebo Vojanovy sady, si jistě pamatuje, kde poprvé ochutnal exotické liči, kumkváty či karambolu. Už tehdy jste měl pocit, že to dělá radost i Vám.

Mně se to líbilo, já jsem vás (studenty) měla všechny moc ráda. Jedněm bezvadným posluchačem jsem byla dokonce za svědka na svatbě na hradě Křivoklát.

Vedla jste řadu diplomových prací. Vzpomenete na některé své diplomanty?

Témata se často týkala různých parků, jindy šlo o floristickou práci nebo studie o dřevinách. Jejich autorky se pak většinou věnovaly vyučování na základních a středních školách, Jana Möllerová působila na dnešní České zemědělské univerzitě, Věra Bidlová a Jarmila Skružná jsou zkušenými pracovnicemi botanické zahrady v Troji.

Do Květeny České republiky jste zpracovala řadu rodů dřevin. Cím pro Vás byla tato práce?

Když se na katedře konala první schůze k přípravě Květeny, převládala názor, že by neměla obsahovat nepůvodní okrasné rostliny. Tehdy jsem připomněla, že by v ní pak chyběly i běžně pěstované byliny a dřeviny, které uvádí ve své květeně už J. Dostál. Nakonec se tam dostaly, ale pokyny pro zpracování byly velmi sešňované, což je velká škoda. Přesto vzniklo fantastické dílo, jen ilustrace Anny Skoumalové-Hadačové a Evy Smrčinové jsou něco úžasného – květeny s takovými obrázky nemá ve světě nikdo!

S Václavem Větvíčkou a Václavem Zeleným pracujete na příručce českého jmenosloví rostlinných rodů. Jak je dílo daleko? A jaký význam přikládáte českým jménům rostlin?

Pracujeme na jmenosloví již několik let, nyní je práce těsně před dokončením, máme i nakladatele. Doporučit nějaké jméno je v řadě případů nesporně obtížné, ale považujeme to za účelné – potřebují je učitelé, překladatelé, dokumentaristé a nakonec i veřejnost, která stále více cestuje.

Za dendrologickými objekty jste se rozjela také do středních a západních Čech. Podle jakého kritéria jste si vybírala místa, která jste zpracovávala?

Často to bylo nahodilé – např. k výzkumu parků na Podblanicku mne přiměli Václav Zelený a Václav Kovařík, s nimiž jsem prováděla evidenci dřevin. Třeba v Ratměřicích jsou krásné sekvojovce, vůbec největší exempláře v českých zemích. Do nedalekých Odlochovic jsme jezdili ještě s rodiči, byli jsme vzdálenými příbuznými rodu Ronovských, kteří vlastnili tamní zámek. Bývaly tam skleníky, po rybníku jsme jezdili na lodičce.

Při exkurzích, které spolu pořádáme v parcích oblasti středočesko-jihočeského pomezí, mám vždycky pocit, že procházku s veřejností berete nikoli jako „žrouta času“, ale jako příležitost rozšiřovat účastníkům jejich obzory.

Je fakt, že ráda učím. Netroufnu si říct, že někoho poučuji, ale ráda vykládám. Jakmile je nějaká příležitost, hned řeknu: „podívej se, kolik je tady blížen“ nebo „vidíš ten srostlý sloupek tyčinek?“ Baví mě to, mám vykládání v krvi. I v Horách Matky Boží, kam jezdím na chalupu, jsem několikrát přednášela o kytkách v tamní hospodě. V Praze jsem zase vedla exkurze pro Pražskou informační službu, někteří účastníci se stále ozývají.

Už řadu let sice nejste interní členkou katedry, ale chodíte tam pořád. Spokojila jste se s místem v herbářích a téměř denně v nich pracujete a přitom zodpovídáte četné dotazy botaniků i veřejnosti. Jako by Vám to místo bylo souzené.

Asi ano, jsem tam stále ráda. I nový byt jsem si vybrala mimo jiné proto, že je z něj blízko na katedru.

Za svou pedagogickou práci jste získala i dvě medaile Univerzity Karlovy. Šla byste na univerzitu znovu, kdybyste se mohla znovu rozhodovat, kde strávíte svůj profesní život?

Šla, i když jsem vždycky měla hrůzu, že se mám se svými znalostmi předvádět. Asi bych znovu zvolila botaniku i dendrologii. Vedle ní mám velmi ráda hudbu. Maminka měla absolutní sluch, vystudovala konzervatoř, já jsem i na vysoké hrála na klavír.

Vím, že ráda cestujete po Evropě a Středomoří, kam to bude letos?

Jezdily jsme se Zdenkou Neuhäuslovou, Evou Vallovou nebo Jarmilou Kubíkovou, to bylo příjemné, určovaly jsme rostliny. Už několik let říkám, že s cestováním skončím, ale pořád mě to láká. Loni jsem byla v Alpách, za pár dní odjízďím s mou sestrou na Kypr, kolegyně z katedry mi daly k narozeninám zájezd do Slovinska a v září se chystám na řecký ostrov Lesbos. Někdy bych ještě ráda viděla egyptské památky.

Protipólem dalekých cest je Vaše chalupa na Sušicku, kde pravidelně trávíte většinu léta. Je to únik z Prahy do přírody?

Do Hor Matky Boží jezdím už 46 let, líbí se mi tam. Koupili jsme chalupu bez vody, záchodu a elektřiny. Manžel (Vladimír Skalický) tam jezdil, jen dokud mohl botanizovat v neznámém okolí, později jsem tam bývala s dětmi a starala se o dům. Také výkopy na vodu, hluboké 1,8 m, jsem kopalala (a to měřím 152 cm), podílela jsem se i na svépomocné stavbě konzumu v obci. Krajina je tam nádherná a samotné Hory Matky Boží mají své fluidum. Místní mi většinou říkali „paní profesorko“ a já jim to nemohla vymluvit.

A co tam sama pěstujete?

U chalupy je jen malá zahrádka, několik dřevin v ní ale mám – cypřišek nutku a pazerav sbíhavý od dendrologa Mirka Kučery, od Karla Rubeše z botanické zahrady jsem dostala aktinidii význačnou, pěstuji i mikrobiotu a pár pěnišníků. K tomu vždycky nějaké letničky – hledíky, lichořeřišnice ad. Dobře se tam daří talovním z botanické zahrady, na skalce se mi rozšířila krásně kvetoucí dryádka osmiplátečná.

2 Kvetoucí klokoč zpeřený (*Staphylea pinnata*) je jednou z řady dřevin, které A. Skalická zpracovala do Kvetěny ČR.

3 A. Skalická při výkladu v zámeckém parku na Dobříši v červnu 2009. Snímky D. Abazida

Pod okny jsem mívala nádhernou hlohyni, teď ji nahradila bobkovišeň portugalská.

Vzpomněla jste manžela. Není bez zajímavosti, že Vašimi manžely postupně byli dva z nejvýznamnějších českých botaniků druhé poloviny 20. stol. – Josef Holub a Vladimír Skalický. Jaké to vlastně je žít s velikány svého oboru?

Říká se, že si člověk stále nachází podobné typy. Oba mi dali mnoho ze svých obrovských znalostí. S Vládou jsme měli společnou zálibu – hudbu. Pořád u nás zněl gramofon, pouštěli jsme si koncerty v rádiu, byli jsme abonenty klavírního a orchestrálního cyklu FOK.

Celý život jste mezi rostlinami, máte nějakou z nich nejradši?

Asi ne, mně se jich líbí hodně. F. A. Novák údajně říkal, že nejkrásnější květ má drchnička. Jednou jsem si vzala lupu a opravdu – zelený kalich, oranžovočervené korunní lístky, nitky tyčinek s fialovými chlupy a žluté prašníky, je to fantastický květ.

Děkuji za rozhovor a moc Vám, milá Ato, přeji, abyste byla nadále fit a aby Vás to v parcích a zahradách, na cestách i na katedře stále bavilo! A totéž vlastně přeji i nám všem, protože každé setkání s Vámi je velmi příjemným zážitkem.

Pozvání závěrem:

Do výše zmíněných parků v Ratměřicích a Odlochovicích na Podblanicku jste zváni na dendrologickou exkurzi s A. Skalickou, konanou v rámci cyklu Přírodou krok za krokem v neděli 9. 9. 2012 – sraz v 10 hod. u vstupu do parku v Ratměřicích (více na: www.blatskemuseum.cz).

Jan Gloser sedmdesátiletý

Byli jsme požádáni redakcí časopisu *Živa*, abychom čtenářům představili odborné dílo ekologa a rostlinného fyziologa Jana Glosera. Jsme jeho dlouholetí spolupracovníci a přátelé, v posledních letech jsme se společně zúčastnili různých projektů, což nám umožnilo Janovu osobnost poznat nejen po odborné stránce. V následujícím textu se formou otázek pokusíme čtenáře seznámit s jednotlivými etapami jeho profesního života a současně zavzpomínat na naše setkávání nad různými odbornými problematikami.

Prof. RNDr. Jan Gloser, CSc., se narodil 1. dubna 1942 v Příbrami na Moravě, je ženatý, má dvě děti a trvale žije v Zastávce u Brna. Studoval biologii na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně (1959–64), kde od r. 1991 také pracuje.

Jane, můžeš zavzpomínat na své vědecké začátky?

Před započítím studia odborné biologie jsem měl až příliš široké přírodovědné zájmy – sbíral jsem minerály, pozoroval a určoval ptáky, hmyz i rostliny. Ještě v prvním roce studia jsem více inklinoval k zoologii se záměrem věnovat se podrobněji výzkumu chování blanokřídlého hmyzu, zejména samotářsky žijících včel. Materiální ani personální podmínky na tehdejší katedře zoologie však nebyly pro výzkumnou práci příliš uspokojivé. Naopak katedra fyziologie a anatomie rostlin byla vybavena mnohem lépe, a to jak prostorově (skleníky, pokusná zahrada, místnosti pro diplomanty), tak přístrojově, o což se zasloužil především zakladatel původního Ústavu pro fyziologii rostlin prof. Vladimír Úlehla (viz *Živa* 2009, 5: LXXIV). Četba jeho spisů (laděných už tehdy v duchu rodičů se ekologické fyziologie) mne pak přivedla ke konečnému rozhodnutí věnovat se pokusům s rostlinami. Na katedře se

tehdy intenzivně prováděl výzkum alelopatie – vzájemného ovlivňování rostlin pomocí toxických výměšků, což mne zpočátku nadchlo, ale brzy přišlo rozčarování – po mnoha pokusech jsem žádné spolehlivé důkazy alelopatického působení nebyl schopen nalézt. Také můj kritický postoj k některým dříve publikovaným výsledkům této pracovní skupiny mi pochopitelně žádnou pochvalu na fóru katedry nepřinesl. Ve zbývajícím období pobytu na fakultě jsem se proto převážně zabýval průduchovou regulací výdeje vody.

V průběhu studia se mi naskytla příležitost strávit dvě prázdninové praxe v oddělení fotosyntézy a vodního provozu Ústavu experimentální botaniky ČSAV v Praze, vedené Bohdanem Slavíkem. Ty měly zcela zásadní vliv na můj další odborný růst, a to nejen z pohledu zaměření na ekologickou fyziologii rostlin, ale i z hlediska osvojení si správné techniky vědecké práce. Inteluální všestrannost, neuvěřitelně rychlé a kreativní myšlení i stálý optimis-

mus B. Slavíka mi byly v dalších letech nedostižným vzorem.

V některých laboratořích Československé akademie věd byla v 60. letech minulého stol. výborná badatelská atmosféra. Můžeš čtenářům popsat své začátky v Akademii věd?

Po ukončení vysokoškolského studia jsem byl přijat do ekologického oddělení Botanického ústavu ČSAV v Brně – zpočátku na studijní pobyt, později na aspiranturu a po obhajobě kandidátské práce i na místo vědeckého pracovníka (1965–90). V brněnském ekologickém oddělení pracovali odborníci s rozmanitou specializací od paleobotaniky, pedobiologie, mykologie až po fytoecologii a synekologii. Fyziologickou ekologií se zabývala pouze vedoucí oddělení Milena Rychnovská. Právě ona se snažila velmi prozíravě prosazovat experimentální přístupy k řešení ekologických problémů jako nutný doplněk k tradičním observačním metodám, což zřejmě přispělo i k mému přijetí. Hned na samém začátku pobytu na novém pracovišti jsem byl vyzván, abych se specializoval na měření produkčních procesů (fotosyntézy, respirace) u různých typů přirozené vegetace. To ovšem znamenalo začít od píky – ve své dosavadní práci jsem se věnoval převážně vodnímu provozu rostlin, k měření fotosyntézy mi chyběly zkušenosti i přístrojové vybavení. Naštěstí mi v tomto směru poskytl neocenitelnou pomoc Lubomír Nátr (viz *Živa* 2009, 2: XX–XXI), který měl již tehdy velmi dobře vybavenou fotosyntetickou laboratoř ve Výzkumném ústavu obilnářském v Kroměříži. Nešlo však jen o přístroje, neméně cenné byly jeho hluboké teoretické znalosti vyplývající z intenzivního studia odborné literatury. Kromě počáteční půlroční stáže jsem pak za ním jezdil ještě řadu dalších let radit se i realizovat měření na svých rostlinách, než jsem vybudoval vlastní laboratoř v Brně.

Multidisciplinární charakter ekologického oddělení umožňoval vypracovat velmi komplexní ekologické projekty a také se zapojit do řady nadnárodních aktivit, jako byl Mezinárodní biologický program. Ten byl zaměřen především na výzkum produktivity porostů rostlin v závislosti na prostředí, což mi pochopitelně velmi vyhovovalo. Ve spolupráci s celou řadou našich i zahraničních pracovišť jsem měl možnost detailně studovat produkční procesy u různých typů vegetace – od stepních xerofytů přes široké spektrum lučních porostů až k rákosinám. Mimořádně přínosná byla v té době spolupráce s hydrobotanickým pracovištěm v Třeboni, kde po odborné i lidské stránce byl zcela výjimečnou osobností Josef Petr Ondok. Tento tajně vysvěcený katolický kněz, filozof a matematik i po mnohaletých útrapách v komunistických věznicích vždy kolem sebe šířil auru klidu a pohody, spojenou s nezměrnou pracovitostí a kreativitou. U něho jsem se učil matematickému modelování produkčních procesů v porostech

1 Při průzkumu arktické vegetace v okolí zálivu Petunia, Svalbard

2 Blažená chvíle mezi epifytní vegetací v jižním Mexiku – *Tillandsia atroviridipetala* na větrem ulomené větvi

rostlin, společně jsme také získali ocenění od vedení Akademie věd za publikované práce v tomto průkopnickém směru.

Tvoje generace a pracovníci Akademie věd měli možnost v 80. letech minulého stol. podílet se na výzkumu v různých politicky spřízněných zemích. Měl jsi také tuto možnost a využil jsi ji?

Během zaměstnání v Botanickém ústavu ČSAV jsem se několikrát neúspěšně pokoušel získat povolení k výjezdu na vědecké stáže do USA, kam jsem byl zván. Naštěstí mi bylo dovoleno vyjet alespoň na politicky přijatelnou Kubu v rámci pomoci rozvojovým zemím. V průběhu čtyř dlouhodobých pracovních pobytů v Botanickém ústavu Kubánské akademie věd jsem inicioval a vedl komplexní ekologický výzkum vegetace savan zahrnující pravidelná terénní měření mikroklimatu a fyziologických procesů dominantních druhů původní savanové flóry. Kromě toho jsem rodícímu se ekologickému oddělení pomáhal shánět přístrojové vybavení, zaváděl jsem metody pro laboratorní zpracování vzorků vegetace a půdy a v neposlední řadě jsem se podílel na výchově mladých vědeckých pracovníků formou přednášek, cvičení, seminářů a také jako školitel doktorandů.

I přes nelehké pracovní podmínky mne tropická příroda zcela fascinovala – ve volných chvílích jsem podnikal výpravy na průzkum zbytků původní vegetace i jiného typu, než byly podrobně zkoumané savany. Obdivoval jsem druhově nestranně bohaté lesy s neméně pestrou epifytní vegetací včetně endemických druhů orchidejí a bromelií. Stejně atraktivní byly pro mne extrémně suché oblasti ve východním cípu Kuby, které hostí xerofyty s širokým spektrem adaptačních mechanismů – sukulenty, sklerofylní i mikrofylní keře, ale i endemické cykasy a palmy. Také na těchto lokalitách jsem s kubánskými spolupracovníky prováděl několik srovnávacích ekofyziologických měření. Spolupráce s Kubou však byla bohužel náhle ukončena po pádu komunistického režimu v r. 1989.

Situace v našem státě se po r. 1989 rychle změnila. Odborní pracovníci původně zaměstnaní v Akademii věd dostávali nabídky podílet se na výchově mladých vědců. Zapojil jsi se také do tohoto přesunu vědců z Akademie věd na vysoké školy?

Devadesátá léta 20. stol. byla nejen ve znamení radikálních politických změn, ale k velkým změnám docházelo i ve struktuře vědeckých pracovišť a ve způsobu plánování a financování výzkumných projektů. Brněnské ekologické pracoviště tehdejší Akademie věd, tak jako mnoho dalších, bylo velmi personálně redukováno a navíc vystěhováno do nevyhovujících náhradních prostor. Za této situace bylo obtížné pomýšlet na realizaci dostatečně komplexních a dlouhodobých projektů, na jaké jsem byl zvyklý. Dostal jsem ale současně nabídku učitelského místa na katedře fyziologie a anatomie rostlin Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, tedy na té, kterou jsem důvěrně znal ze studentských let. Místo jsem bez dlouhého váhání přijal, v r. 1991 jsem se habilitoval a od r. 1996 pak působil jako profesor pro obor fyziologie rostlin. Funkci vedoucího katedry jsem vykonával v letech 1994–2004.

Přechod z Akademie věd do univerzitního prostředí ale nebyl lehký. Na katedře se za těch 30 let po mém absolutoriu mnoho nezměnilo. Tato skutečnost u mne na jedné straně vyvolávala příjemně nostalgické vzpomínky, ovšem na druhé straně hrůzu z toho, co všechno bude potřeba modernizovat a kde na to sehnat peníze. Změny byly nutné i ve výuce – inovovat přednášky, praktická cvičení a semináře. Také v hlavních směrech vědecké práce došlo k výraznému posunu. V první řadě šlo o zahájení ekofyziologického výzkumu v horských oblastech postižených hynutím lesů. Cílem nebylo zjistit příčiny hynutí starých lesních porostů, ale spíše sledování sukcesních změn na odlesněných plochách, stanovování fyziologických charakteristik dominantních druhů náhradní bylinné vegetace i změn pedochemických parametrů. Tyto terénní práce, spolu s výsledky mnoha navazujících kultivačních experimentů v řízeném prostředí, přispěly

k objasnění fyziologické podstaty adaptací acidotolerantních druhů a k posouzení možné meliorační úlohy travinné vegetace v oblastech s výskytem silně kyselých půd.

Jihočeské pracoviště Botanického ústavu AV ČR v Třeboni a Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích spojoval s klimatologií Masarykovy univerzity a později s rostlinnými ekologickými fyziology zájem o výzkum polárních oblastí. Tato spolupráce klimatologů s botaniky, kterou tehdy intenzivně rozvíjel prof. Pavel Prošek za brněnské a prof. Jiří Komárek za jihočeská pracoviště, vznikla již v předrevolučním období a na začátku 90. let se začala slibně rozvíjet. Jak jsi se dostal k polárnímu bádání?

Poznávání polárních oblastí mne vždy lákalo nejen díky četbě cestopisů slavných dobyvatelů severní či jižní točny, ale i díky sugestivnímu líčení zážitků našeho rodáka Welzla z dlouhodobého pobytu mezi Eskymáky. Ovšem největší a velmi pravdivý dojem udělaly nadšené dopisy a početné vědecké publikace mého přítele Josefa Svobody z jeho pracovních pobytů v Arktidě. Kdysi jsme spolu začínali v laboratoři Botanického ústavu ČSAV v Brně, já po absolvování studia, on zase po dlouhých letech věznění na základě vykonstruovaného politického procesu. Opět další výrazná, vysoce oduševnělá osobnost, která mě navždy poznamenala a ke které chovám hlubokou úctu a obdiv. Bohužel jsme se brzy rozešli – po příchodu okupačních vojsk v r. 1968 Josef emigroval do Kanady, kde později jako profesor torontské univerzity vedl dlouholetý ekologický výzkum v arktických oblastech.

Já sám jsem ale nikdy nepovažoval za reálné, že bych se mohl výzkumem polárních oblastí zabývat. Proto jsem byl zcela ohromen nabídkou vedoucího katedry geografie Masarykovy univerzity Pavla Proška ke spoluúčasti při řešení připravovaného výzkumného záměru s názvem Ekologie antarktické pobřežní oázy. Jeho zkušenosti s výzkumem v polárních oblastech i vynikající organizační schopnosti mne utvrdily v přesvědčení, že zapojení do tohoto výzkumu bude přínosné. Znamenalo to dosti výrazný odklon od dosud řešené problematiky, neboť antarktickou vegetaci tvoří převážně lišejníky a mechy, s jejichž výzkumem jsem do té doby neměl žádné zkušenosti. Nebylo jiné cesty, než co nejrychleji prostudovat dostupnou literaturu, promyslet možné koncepční přístupy a spolu s neméně nadšeným kolegou Milošem Bartákem – spoluautorem tohoto rozhovoru – připravit vhodné přístrojové vybavení pro práci ve velmi drsných podmínkách. Od r. 1999 jsem se účastnil pěti expedic do různých oblastí Antarktidy, při nichž jsem studoval druhovou diverzitu a fyziologické procesy lišejníků a mechu. Lišejníkem severních polárních oblastí jsem se věnoval i během dvou expedic na souostroví Svalbard.

V současné době pokračuji v pedagogické i vědecké práci na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Vedu semestrální přednášky Fyziologie rostlin a Fyziologická ekologie rostlin pro studenty

všech biologicky orientovaných oborů, zajišťují též fyziologickou část přednášek v předmětech Biologie rostlin pro studenty biochemie a Polární ekologie pro studenty geografie.

Z vlastní zkušenosti víme, že vědecké odbornosti a poctivosti v bádání často předchází nějaký koníček. Jak odpočíváš, čím si vyplňuješ volné chvílky?

Už od studentských let jsem věnoval hodně času pěstování sukulentních rostlin ve skleníku, který je vlastně součástí našeho bytu. Kromě kaktusů jsou mojí velkou láskou jihoafrické sukulenty, např. rody *Conophytum* a *Lithops*, a také epifytní bromelie rodu *Tillandsia*. O sukulentních rostlinách jsem napsal dvě vědecko-popularizační knihy (vyšly v Nakladatelství Academia v r. 1987) a řadu článků do různých časopisů včetně Živy.

Ve volném čase jsem se vždy snažil provozovat různé letní i zimní sporty, byť jen rekreačně. Nyní nejraději jezdím na horském i silničním kole, ale dříve jsem se hodně věnoval třeba horolezectví v brněnském oddílu Vysokohorské sporty.

Děkujeme za rozhovor a přejeme Ti pevné zdraví, šťastný osobní život a mnoho dalších dobrodružství s ekologickou fyziologií rostlin.

Osobní vzpomínky autorů rozhovoru: Josef Elster

Měl jsem příležitost účastnit se s Janem několika vědeckých expedic do Antarktidy a Arktidy. Již v průběhu mého postdoktorského pobytu v laboratoři J. Svobody na univerzitě v Torontu a na arktické vědecké stanici na ostrově Ellesmere jsem měl možnost diskutovat o ekofyziologickém výzkumu, na kterém v té době spolupracoval J. Svoboda s J. Gloserem. Při těchto diskuzích jsem si uvědomoval význam české školy rostlinné ekologické fyziologie a tehdy jsem se pevně rozhodl, že budu pokračovat ve výzkumu ekologie a ekofyziologie sinic a řas polárních oblastí. V té době jsem dobře věděl, že je to naivní přání, které bude jen těžko realizovatelné. Další vývoj v naší zemi to však umožnil.

Při jedné z našich prvních společných expedic na norské souostroví Svalbard jsme zakládali dlouhodobý klimatologicko-biologický experiment. Seznamovali jsme se s terénem, s vegetací a přemýšleli, která citlivá společenstva jsou k dispozici v okolí naší stanice v zátocě Petunia. Vzpomínám si, že jsme živě diskutovali, kam umístit automatické klimatologické stanice pro zjištění, které ekologické faktory nebo jejich kombinace ovlivňují jednotlivá společenstva. Na základě těchto diskuzí Kamil Láska založil hustou síť stanic a na ně navazující biologický výzkum. Tento model funguje do současnosti a souběžně slouží pro kurzy Polární ekologie, které v zátocě organizujeme pro naše studenty.

Miloš Barták

Společných zážitků s Janem je mnoho a jen velmi těžko se vybírají ty, které by nejlépe dokumentovaly jeho práci. V 80. letech jsem měl možnost se s ním letmo potkávat na pracovních poradách tehdejšího Ústavu experimentální fyto techniky, nicméně rád vzpomínám na pozdější, opravdu první osobní setkání, které se uskutečnilo právě v den Janových 50. narozenin. Tenkrát jsem se zajímal o možnosti nových metodických přístupů při měření fotosyntézy a využití fotosyntetických parametrů v ekofyziologických studích. Svým typicky laskavým způsobem mi poskytl mnoho informací, které se staly vodítkem pro mé budoucí odborné zaměření. Společné zájmy nakonec svedly naše profesní dráhy dohromady, takže jsme po dalších 20 let byli kolegy na katedře (nyní oddělení) fyziologie a anatomie rostlin Masarykovy univerzity.

Rovněž rád vzpomínám na jeho vstřícnost a ochotu, když mne začátkem 90. let učil základům gazometrických metod. Později jsme se často scházeli při přípravě návrhů odborných projektů, jejichž cílem bylo vybavit naše pracoviště moderními přístroji a uplatňovat ekofyziologické přístupy při řešení aktuálních vědeckých témat. Tehdy šlo o výzkum zaměřený na vliv kyselých dešťů na horské přirozené travní porosty a odhad účinků zvyšující se koncentrace oxidu uhličitého v ovzduší na růst a produkci kulturních a volně rostoucích rostlin. Denně jsem se přesvědčoval o Janově kamarádství a laskavém přístupu.

3 Zřízení automatické klimatologické stanice v zátocě Petunia. Severní část zálivu Isfjorden, Svalbard. Zleva: Vojtěch Komárek, Otakar Strunecký, Josef Elster, Jan Gloser a Kamil Láska. Foto z archivu J. Elstera

4 Večerní odpočinek po celodenní práci v terénu zpestřený zpěvem polárnických písní. Ostrov Jamese Rosse, Antarktida. Snímky z archivu J. Glosera, pokud není uvedeno jinak

Práce v terénu je další oblastí odborného života, při níž jsem s J. Gloserem zažil mnohé, na co rád vzpomínám. Ať už se to týkalo společné práce ve vrcholových partiích Moravskoslezských Beskyd, nebo o mnoho let později v tak vzdálené lokalitě, jakou je Antarktida, vždycky jsem si uvědomoval, jak dobrým odborníkem, průvodcem a společníkem je Jan v terénu. Zejména v počátcích výzkumu, který se později stal oficiálním českým polárním programem, jsme často čelili technickým potížím při instalaci přístrojů v terénu a museli jsme najít vhodný způsob organizace práce při opakovaných celodenních měřeních. Jana nikdy nic nezaskočilo, vždy se s úsměvem vypořádával s problémy a ještě přitom stačil poutavě vyprávět o zajímavých adaptacích antarktických mechů a lišejníků na drsné polární klima.

Co říci na závěr? Snad jen tolik, že jsme oba (Josef Elster a Miloš Barták – pozn. redakce) měli možnost mnohokrát pracovat s Janem Gloserem jak v laboratoři, tak v terénu; v posledních letech pak převážně v polárních oblastech. Společně jsme se opakovaně přesvědčovali, jak nekonečně adaptivní jsou rostliny v extrémních podmínkách a jak rozmanitých růstových forem nabývají. Bylo to pro nás jako listovat v obrovské otevřené učebnici ekologické fyziologie rostlin a snažit se krok za krokem pochopit zákonitosti jejich přežití, růstu a reprodukce. Zároveň pro nás terénní pobyty v polárních oblastech představovaly nevyčerpatelnou inspiraci. Proto Ti, Honzo, přejeme mnoho radosti při dalším poznávání zjevných i skrytých vlastností rostlin a těšíme se na společné bádání.

Petr Sklenička: Pronajatá krajina

Do utěšeně narůstající řady spisů o krajině přibyla v r. 2011 elegantní štíhlá knížka Petra Skleničky, profesora krajinné ekologie České zemědělské univerzity v Praze, s poněkud nezvyklým názvem *Pronajatá krajina*, který dává tušit, že se bude zabývat vlastnickými vztahy v krajině a jejich dopady na její stav a vývoj. To ostatně potvrzuje i sám autor v krátkém vyjádření na počátku knihy. Na rozdíl od běžných krajinných monografií jde o soubor krátkých kapitol zařazených do tří oddílů nazvaných *Cesty do krajiny*, *Osobní pouta a Omyly a naděje*. Pestrost obsahu je nejlépe patrná z jejich názvů, mezi nimiž najdeme obvyklá krajinářská témata jako *Čistá krajina*, *O paměti krajiny*, *Větrníky jako symbol* nebo *Zatracená meliorace*, ale i řadu originálních námětů jako *Pesimismus všude*, kam se podíváš, *Krajina básníkem dozpívána*, *Blues pro české hospody*, nehledě k vážným úvahám jako *Propast mezi vědou a praxí* nebo *Víra v metodiky aneb šablona pro krajinu*. Ještě pár slov k hospodám – ty totiž sehrály významnou roli i v historii české přírodovědy, jak si jistě s nostalgií vzpomene hrstka dosud žijících pamětníků. Podobně jako Skleničkou opěvovaná hospoda U Rozvědčíka má dodnes své místo v srdcích chatarů, trampů a vodáků, tak hospoda na Kodě, Kubrychtova bouda nebo někdejší hospody Na Cikánce a v Prokopském údolí v Českém krasu stejně jako na Závisti byly ještě v polovině 20. stol. častými cíli, ne-li výzkumnými základnami pražských přírodovědců.

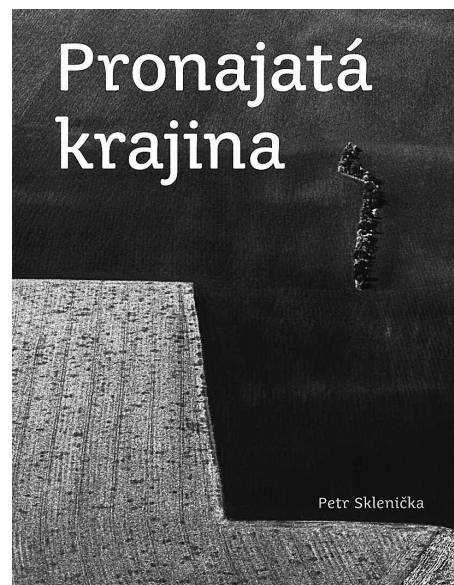
Již z těchto vybraných hesel je zřejmé, že Skleničkova publikace vzdor svému omezenému rozsahu nabízí k úvaze bohatou škálu nejrůznějších aspektů, které odrážejí celou složitost krajinářské problematiky. Na své si zde přijdou jak vědci, tak umělci a prostě všichni ti, co s krajinou

mají co do činění – jak v pozitivním, tak v negativním smyslu.

Ze všech úvah vybíráme vzhledem k omezenému rozsahu recenze jen několik ukázek, které se týkají těch opravdu vážných záležitostí.

Jde především o přístup ke krajinářským problémům v běžné praxi, jejichž řešení narazí na rozpory nebo spíše nedostatek kontaktu mezi názory vědců a realizací jejich podnětů v konkrétních případech, kdy se musí brát zřetel na různé místní podmínky, obvykle hospodářského nebo organizačního rázu. Patří sem i postřeh, že se naši krajináři na rozdíl od většiny svých kolegů v cizině spíše než samotnou krajinou donekonečna zabývají vyvíjením různých metodik k „uchopení“ krajiny s tendencí spoutat krajinářskou problematiku do jakýchsi obecných šablon. Oni si totiž neuvědomují, že každý krajinný celek je svébytný objekt, jehož specifika často nelze do takových šablon začlenit. K tomu přistupuje dosud běžná praxe, patrná zejména z médií, že zatímco lékař, stavař nebo právník mají za sebou erudici získanou náročným odborným studiem, tak „krajina je tématem, v němž se každý cítí být odborníkem.“ Když k tomu připočteme obecný pokles praktické znalosti přírody v naší veřejnosti, nemůžeme se divit takovým tahanicím, jako se třeba rozvinuly kolem národního parku Šumava nebo že po zřízení národního parku Křivoklátsko by lidé neměli kam chodit na borůvky a maliny a kůrovec by odtamtud ohrožoval celé okolí – přičemž v navrženém území jsou borůvky a maliny vzácné a smrk tam ve větší míře není zastoupen.

Petr Sklenička se však kriticky dotýká i některých problémů, které daleko přesahují hranice krajinné tematiky. Týká se to zejména kapitoly s celkem nevinným názvem *Subjektivní problém s krajinným*

rázem, kde kromě diskuze o narušení krajinné scenérie nevhodnými zásahy, především stavebními nebo budovatelskými, najdeme i pasáž, kterou stojí zato plně ocitovat: „Existuje skupina lidí, kteří se nechtějí s přítomností subjektivního prvku v hodnocení krajinného rázu smířit. Někteří by nejraději celý tento institut ze zákona vypustili. Pod heslem co nelze hodnotit objektivně, nemá být zohledněno vůbec. Jiní se zase snaží transformovat celou problematiku pomocí rádooby objektivních kvazivzorců či multikriteriálních modelů? Nevstupuje tu příliš mnoho nejistých faktorů do hry, abychom se na ně mohli zcela spolehnout? Patrně nám nevadí, že podobná matematická vyjádření v sobě mohou nést chyby v úrovni řádu. Jen když se postup tváří dostatečně sofistikovaně.“

Zde Sklenička vyslovil to, co se už mělo říci dávno, a recenzent by chtěl v této souvislosti poukázat, že Sklenička není sám. Vzpomeňme jen výrok amerického fyzika Freemana Dysona, profesora řady elitních univerzit v USA, který napsal: „Pro některé vědce je mnohem jednodušší sedět v klimatizované pracovně a nechat běžet počítačové modely, než vyrazit do nepohody a měřit, co se venku, v mokřinách či v mracích skutečně děje.“ Proto experti na klimatické modely obvykle končí tím, že svým modelům věří (viz např. Vesmír 2008, 87: 625–630). A bohužel se i u nás šíří názor, že přímé pozorování v přírodě není na výši vědy. I v tomto směru proto musíme být vděční Skleničkovi, že jeho knížka je nejen cenným příspěvkem na poli krajinné problematiky, ale i za to, že naplno vyslovil názor o této sofistice.

**Centrum pro krajinu, Praha 2011,
144 str.
Doporučená cena 280 Kč**

1 Ploučnice mezi Mimoní a Českou Lípou – meandry, louky a lesy, do nichž se může neškodně rozlít povodňová vlna. Foto M. Hendrychová

David Withrington (Ed.): IYF – An Account of the Involvement of Young People in Conservation from 1950 to 2010, aneb Pampeliška se šíří po světě

Vývoj, cíle a úspěchy Mezinárodní federace mládeže pro studium životního prostředí a jeho ochranu, známé jako IYF – International Youth Federation for Environmental Studies and Conservation – a dnes v Evropě pod novým názvem YEE (Youth and Environment Europe), jsou hlavním obsahem publikace, kterou v angličtině vydala r. 2012 severoněmecká Akademie ochrany přírody Alfreda Toepfera v Dolním Sasku. Kniha obsahuje také úplný přehled táborů, členských organizací, prezidentů a dalších faktografických údajů. Tento příspěvek nemá být ani tak recenzí, jako spíše upozorněním na pozoruhodný sborník a na jedinečnou mezinárodní „ekologickou“ organizaci, jejíž historií se zabývá.

IYF – zapojení mladých do ochrany přírody

Zakladatelé IYF si v r. 1956 vybrali do znaku odkvétající úbor pampelišky, jejíž nažky odnáší i lehký vánek na vzdálená místa a tvarem připomínají písmeno Y v logu organizace. Poválečná doba byla hledáním dobrých humanistických ideálů a starostí o vývoj Evropy, těžce poničené na majetku i morálně. Propagátoři myšlenky, že současní všeobecné starosti o další vývoj evropské společnosti musí být ochrana životního prostředí, věřili, že toho lze dosáhnout jen prostřednictvím hlubšího poznání – studiem přírody a následků lidské činnosti na její mechanismy. Jak se toto poselství symbolizované nažkami pampelišky zdařilo?

Česká stopa

Ještě dříve, než se začteme do historie organizace IYF, musíme poznamenat, že velký díl práce na této publikaci, ale i na samotném vývoji IYF nejenom u nás, ale v celosvětovém měřítku, odvedl český ekolog Jan Čeřovský (viz také Živa 2010, 2: XXIII). Sledování historie IYF se tím stává pro nás o to zajímavější. Jím napsané kapitoly pojednávají o snaze propojit myšlenkový svět mladých lidí Východu a Západu zajímavých se o životní prostředí a přírodu navzdory ideologickému pojetí našeho denního života. Připomíná v nich také velké postavy české vědy a institucí ochrany přírody na této činnosti zúčastněné: Jaroslav Veselý, Eva Nováková, František Procházka, Zdeněk Černožský nebo Danuše Kvasničková, kterou si jistě mnozí z nás pamatují ještě z Biologických olympiád. Škoda, že pouze malou zmínkou je zde vzpomenu založení časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců, jehož prvním šéfredaktorem byl právě Jan Čeřovský. Zahraniční čtenáři historie IYF se bohužel nic nedozvědí o ohromujícím vlivu tohoto vpravdě „environmentálního“ časopisu na myšlení celých generací mladých lidí.

Z vlastní zkušenosti vím, že činnost Jana Čeřovského jak v českém prostředí institucí ochrany přírody, tak v Mezinárodním svazu pro ochranu přírody (IUCN) na počátku pro nás tak těžkých 70. let minulého stol. byla vždy vedena snahou napomoci dobrým myšlenkám a dobrým lidem. Tento rys ostatně vyzdvihují též bývalí představitelé IYF z Evropy i ostatních kontinentů. Přes nepřízeň úřadů a osudu se podařilo odborné semináře, doposud pořádané IYF jinde v Evropě, prosadit také do tehdy československého (a v širší míře východoevropského) prostředí. Jistým zadostiučiněním těchto snah byla později skutečnost, že sídlem organizace YEE se stala v 90. letech Praha.

První květ pampelišky

Myšlenka pořádat setkávání mladých lidí zajímavých se o přírodu vzešla již r. 1925 z Nizozemska, kde založili organizaci mladých pro studium přírody – NJN (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie). Po 2. světové válce už existovalo více podobných organizací, např. v Belgii a Švédsku. Aktivit si povšimlo UNESCO a pomohlo uspořádat v Nizozemsku první mezinárodní tábor. Pro mladé lidi to byla velmi lákavá příležitost navštívit jednoduchým a levným způsobem cizí země, vzdělat se v oboru, který je zajímal čím dál víc, a porovnat si své názory s kolegy z různých zemí. Druhý podobné setkání sponzoroval tehdejší IUPN (dnešní IUCN) v Belgii. Tato akce inspirovala Německo, Rakousko i další země k následování. Konečně vznikla představa společné organizace, a to zcela v duchu prvních představ o společném evropském prostoru. Významnou roli sehrálo Rakousko – s pomocí IUCN hostilo

v Salzburgu v r. 1956 ustavující generální shromáždění IYF. Prvním prezidentem se stal Jacques de Smidt z Nizozemska.

Ideje vedoucí k založení IYF vycítíme z části textu Zakládacího aktu: „... stimulovat mladé lidi k znalostem, porozumění a ocenění přírody a využívat jich k praktické ochraně.“ Nová organizace přijala přísné stanovy, jež určovaly věk členů, projednávání agendy, volbu prezidenta a předsednictva podle ideálních představ o demokracii. Sám jsem měl osobní zkušenost z generálního shromáždění IYF v r. 1975 v norském Dombas. S tehdejšími prezidentem Bo Landinem jsme dosud v kontaktu, stejně jako s dalšími přáteli ze zasedání v Norsku. Dnes v USA žijící významný producent environmentálních filmů psal příspěvek pro tuto recenzovanou knihu ve dnech své podpory egyptskému hnutí za obrodu země v r. 2011.

Vstup na mezinárodní nejvyšší fórum

Zásady demokratické diskuze a rozhodnutí byly základními kameny pozdějšího vstupu IYF na mezinárodní scénu oficiálních organizací, jakými byly UNESCO, IUCN, WWF, a posléze dokonce k podílu na přípravě první konference OSN o životním prostředí ve Stockholmu v r. 1972. Tento pomyslný vrchol oficiálního uznání připravila první Mezinárodní konference mládeže o ochraně životního prostředí, uspořádaná v srpnu 1971 v kampusu McMaster University v kanadském Hamiltonu ve státě Ontario. Účastnilo se jí 166 delegátů z 68 zemí, z toho 96 přijelo z rozvojového světa, přítomni byli představitelé řady mezinárodních organizací, které pořádání konference svou podporou umožnily – včetně IUCN zastupované v Hamiltonu právě Janem Čeřovským. Zvolená skupina 12 účastníků pak závěry tohoto světového setkání mladých přednesla na plénu stockholmské konference.

Zatímco prvních 15 let se činnost soustředila na pořádání letních táborů mladých a pravidelná výroční shromáždění v různých zemích Evropy, začátkem 70. let se propojilo úsilí mnoha dobrovolníků evropského kontinentu v myšlenkový potenciál, jenž umožnil IYF vstup na mezinárodní fórum. Je třeba připomenout, že stále hovoříme o aktivitách mladých lidí, kteří se v té době většinou teprve připravovali studiem na svá budoucí povolání.

Snad i proto nalézalo IYF od počátku velkou podporu a pochopení institucí i jednotlivců. V Německu v přírodním parku Lüneburské vřesoviště podporoval prezident spolku Verein Naturschutzpark Alfred Toepfer v letech 1955–69 pořádání mezinárodního kurzu pro mladé vedoucí mladých přírodovědců a ochránců přírody. Iniciátorem byl jeden ze zakladatelů IYF Henry Makowski, dnes světově proslulý ekologický spisovatel a filmový tvůrce. Kurzů se zúčastnilo i několik posluchačů z tehdejšího Československa.

1 Druhý československý mezinárodní tábor se ve spolupráci s IYF konal v Krkonošském národním parku v srpnu r. 1968. Na snímku ředitel správy KRNP Miroslav Klapka právě oznamuje účastníkům invazi vojsk Varšavské smlouvy. Foto z archivu KRNP

Při těchto činnostech se přiblížil r. 1972 a s ním Konference OSN o životním prostředí s podtitulem Pouze jedna Země. Není jistě náhodou, že jedna z velkých osobností konference Maurice Strong, jehož myšlenka diskuzního fóra pro zástupce nevládních organizací výrazně ovlivnila toto první environmentální setkání členských zemí OSN, velmi oceňoval činnost IYF (zúčastnil se hamiltonského setkání); dá se dokonce říci, že se jí inspiroval.

Pampelišky na vzdálených kontinentech
Plody razantního vstupu IYF na mezinárodní scénu pomalu uzrávaly. Ujala se mezitím organizace vzdělávacích táborů v Indii a posléze v Africe, také v zemích východního bloku, v Polsku, Rumunsku, dokonce i v Rusku a samozřejmě u nás doma. Už zralí mužové, někdejší zakladatelé IYF, mohli při výročí 25 let existence IYF bilančovat výsledky své dobrovolné práce. Životní prostředí se stalo uznáva-

nou agendou mnoha zemí. Přiblížila se ale také chvíle, kdy udržovat společnou strukturu organizace na více kontinentech bylo obtížné, ba nemožné. IYF byla v 70. letech ve svých aktivitách stržena hlavním proudem zájmu o životní prostředí, ale ozývaly se i hlasy z členské základny, že je třeba věnovat více pozornosti spíše regionálním tématům. Svou roli sehrály též problémy finanční. Jsme dost silní na to, abychom se udrželi v regionech, proklamovali někteří členové. V r. 1983 proto došlo k rozčlenění IYF a v evropském prostředí ke vzniku YEE.

My, kteří jsme žili v době největších aktivit IYF, jistě pohlížíme na uplynulé roky s trochou nostalgie. Není sporu, že pro dnešní jakkoli kontroverzní pohled na problémy životního prostředí a klimatických změn sehrály nevládní organizace, mezi něž IYF patří, stěžejní roli. Agenda životního prostředí se stala společenským globálním problémem, bez něhož si dnes nedovedeme ani ekonomické úvahy o budoucnosti představit. Jednoho cíle tedy bylo dosaženo, ale další čekají přede dveřmi. Už proto je dobré se ohlédnout, což tato publikace umožňuje. Představení publikace s mezinárodní účastí se bude konat 28. července 2012 v rámci výročního shromáždění YEE ve středisku ekologické výchovy v Oucmanicích u Brandýsa nad Orlicí (blíže na www.yeenet.eu).

NNA Berichte, Jg. 24 (2012), 130 str.
Cena 8,50 Eur (www.nna.de)

Jan Plesník

ZAUJALO NÁS

Jaké druhy chce evropská veřejnost chránit přednostně?

Dobrovolná i státní ochrana přírody od samého začátku hledá s různým úspěchem odpověď na klíčovou otázku: O které části přírody pečovat přednostně? Při nahodilém přístupu rozhoduje, kdo a jak prosazuje ochranu konkrétních ploch, druhů, biotopů a v neposlední řadě i přírodních procesů. S rozvojem ochrannářského plánování, které si klade za cíl odpovědět na výše uvedenou otázku pomocí nejnovějších vědeckých poznatků, se začal postupně prosazovat druhý, strukturovaný přístup. Při něm vybíráme priority pro druhovou a územní ochranu pomocí předem zvolených kritérií. Přesto ani v tomto případě není jisté, zda části přírody vymezené pro přednostní péči přijme za své i nejširší veřejnost.

A. Fischerová z univerzity ve Štýrském Hradci provedla se svými spolupracovníky rozsáhlé šetření zaměřené na názor občanů, kterým druhům rostlin a živočichů by ochrana přírody měla věnovat zvýšenou pozornost. V Rakousku, Belgii, Francii, Maďarsku, Nizozemsku, Rumunsku, na Slovensku a ve Velké Británii autoři oslovili celkem 2 378 občanů bydlících v jednom z 8 měst s 50–250 tisíci obyvatel, nikoli v metropoli příslušného státu, a současně ležících v blízkosti chrá-

něného území, většinou národního parku nebo na venkově.

Respondenti odpovídali na otázku, zda by uvítali zvýšení populační hustoty vybraných druhů s různými nároky na prostředí. Šlo o velkého, známého a zároveň kontroverzního savce – většinou jelena evropského (*Cervus elaphus*) nebo srnce obecného (*Capreolus capreolus*), jen ve Francii byl vybrán vlk obecný (*Canis lupus*). Další skupinu zastupoval dobře známý pavouk křížák obecný (*Araneus diadematus*), vyskytující se ve všech městech a jejich okolí. Tazatelé se ptali i na nepůvodní, ale přitom dobře odlišitelnou a velmi rozšířenou rostlinu; přičemž skutečnost, že nejde o místní druh, nemusela být na první pohled všeobecně zřejmá. Jako příklad uvedme problémový trnovník akát (*Robinia pseudacacia*), bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*) představující přímo modelovou ukázkou invazivního nepůvodního organismu, nebo pěnišník černomořský (*Rhododendron ponticum*). Stejnou otázku položili výzkumníci i v případě méně atraktivního ptačích druhu zastoupeného vrabcem domácím (*Passer domesticus*) – běžného původního druhu považovaného částí

veřejnosti za škůdce, a původního druhu stromu majícího v daném státě symbolický nebo historický význam. Účastníci byli navíc požádáni, aby ohodnotili uvedené rostliny a živočichy podle následujících kritérií: zda se jejich početnost zvyšuje nebo snižuje, zda je pokládají za původní nebo cizí, zda jsou zranitelné nebo naopak odolné vůči nejrůznějším vnějším vlivům, do jaké míry jsou přitažlivé, vzácné nebo užitečné a jakou pro ně mají hodnotu.

Dotazovaní upřednostňovali mírné zvýšení početnosti u těch, u nichž podle jejich názoru došlo nedávno k poklesu stavu, a také u druhů, které sami označili za neškodné a cenné. Atraktivitu, původnost a vzácnost považovali za méně významná kritéria pro to, aby byly dotčené organismy přednostně chráněny. Oslovení rovněž podpořili názor, že ochrana přírody by se měla zaměřit kromě cílových druhů i na ubývající biotopy. Zdá se, že v očích veřejnosti není otázka původnosti, v ochrannářské biologii delší dobu místy vzrušeně diskutovaná, tak podstatná. Výsledky šetření naznačují, že veřejnost chápe nespornou úlohu některých organismů při fungování ekosystémů. Potvrdilo to zjištění, že na všech vybraných lokalitách s výjimkou Rumunska lidé hodnotili křížáka obecného jako cenný druh.

Otázkou zůstává, do jaké míry ovlivňuje odpovědi skutečnost, že v projektu chyběli obyvatelé částí Evropy, jako je Skandinávie nebo Středozeří, kteří mohou mít na druhy planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů poněkud odlišný názor. [Biological Conservation 2011, 144: 998–1 007]

Lubomír Kincl, Martin Kincl: Chráněná území Prostějovska

Prostějovsko je z hlediska geografických a přírodních poměrů velmi rozmanité. Na jedné straně jsou zde rozlehlé a úrodné nížiny Hané, obdělávané po tisíciletí zemědělci, na straně druhé Dražanská vrchovina a její blízké okolí s rozsáhlými druhotnými lesními komplexy. Nejde tedy o území, kde by se dala předpokládat přítomnost větších celků s původní zachovanou přírodou, její flórou a faunou. Faktem však je, že i na tomto relativně malém a intenzivně obhospodařovaném území se nachází množství krajinných prvků a lokalit, které jsou z přírodovědného hlediska něčím mimořádné a zasluhují zvýšenou ochranu.

Právě o této problematice přehledně pojednává nedávno vydaná publikace z pera dvou kompetentních autorů, a to RNDr. Lubomíra Kincla, CSc., dlouholetého pedagoga katedry botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, a jeho syna Mgr. Martina Kincla, který je odborným pracovníkem v ochraně přírody. Obsahově i graficky velmi zdařilá kniha přibližuje problematiku chráněných území na Prostějovsku. Po stručném úvodním slovu se čtenářům dostává základní informace o ochraně přírody v České republice a o systémech a způsobech péče o chráněná území. Hlavní část pak tvoří přehled všech chráněných území na Prostějovsku, jejich přesná geografická lokalizace a výstižná charakteristika. Čtenář bude překvapen jejich množstvím v této kulturní, po tisíce let osídlené krajině. Celkem 47 lokalit se podle významu člení do tří kategorií v rámci maloplošně zvláště chráněných území (MZCHÚ).

V přehledu autoři jako první uvádějí kategorii národní přírodní památka (NPP), kam patří celkem tři lokality (Hrdibořické rybníky, Růžičkův lom a Státní lom). Další skupinu představují přírodní rezervace (PR), kterých je na Prostějovsku celkem 12. Nejdelší je seznam a charakteristika přírodních památek (PP), jichž se zde nachází 32. U všech chráněných území jsou uvedeny základní informace o tom, kdy byla vyhlášena, jakou mají výměru, ve kterém katastrálním území leží, jaká je jejich nadmořská výška a geografické souřadnice (GPS středu plochy). Vlastní popis všech těchto území je vysoce profesionálně zpracován, včetně výstižné charakteristiky předmětu ochrany, jeho ohrožení a způsobu ochrannářských zásahů. Text doplňují desítky mimořádně kvalitních barevných fotografií.

Poslední kapitolu tvoří výkladový slovník odborných pojmů, který vhodně navazuje na textovou část a bude zvláště užitečný pro laickou veřejnost.

Závěrem lze říci, že jde o první takto pojatou monografii zaměřenou na chráněná území Prostějovska. Tuto obsahově i graficky velmi pěknou publikaci lze doporučit všem, kteří se zajímají o ochranu přírody a krajiny tohoto regionu, ale také zemědělcům, lesníkům a myslivcům, tedy těm, kteří mají něco do činění s přírodním prostředím kolem nás. Můžete ji zakoupit v Ekoporadně sdružení Iris v Prostějově, nebo objednat na adrese www.iris.cz.

1 Modrásek rozchodníkový (*Scolitantides orion*) je na Prostějovsku velmi lokálně rozšířený druh vázaný především na teplé a suché skalnaté stráně s výskytem rozchodníku velkého (*Hylotelephium maximum*), který je živnou rostlinou jeho housenek. Foto L. Kincl

Regionální sdružení Iris, ČSOP, Prostějov 2012, 112 str. Cena 50 Kč

Jak vodní rostlina zákruticha přispívá k toku kyslíku do sedimentu

Kořenující ponořené vodní rostliny nejen zásadně ovlivňují chemismus vodního sloupce, v němž rostou (např. fotosyntetický výdej kyslíku, spotřeba CO₂, zvyšování pH, příjem rozpuštěných minerálních živin), ale prostřednictvím svých kořenů mění značně i chemismus sedimentu na dně – zejména příjmem minerálních živin a částečně i CO₂ a úbytkem kyslíku z kořenů. Touto tzv. radiální ztrátou kyslíku do sedimentu prochází u různých kořenujících vodních rostlin pět až téměř 100 % celkové fotosyntetické produkce kyslíku listy. Tento zdroj kyslíku má zásadní význam pro život živočichů v sedimentu, ale působí zde i na tvorbu významného skle-

nikového plynu metanu. Cristina Ribaldo se spolupracovníky z univerzity v Parmě v Itálii ověřovali, nakolik akvaristům dobře známá vodní rostlina zákruticha šroubovitá (*Vallisneria spiralis*) ovlivňuje celodenní toky uvedených plynů mezi sedimentem a vodním sloupcem v závislosti na obsahu organických látek v sedimentu. Provedli laboratorní pokus, který simuloval přírodní poměry ve stojaté vodě. Rostliny pěstovali ve fytotronu (komoře) v plexisklových válcích naplněných říčním sedimentem s nízkým nebo vyšším obsahem organických látek a říční vodou; kontrolní varianta byla ponechána bez rostlin. Kontrolní sedimenty se chovaly

celkově jako heterotrofní a do vodního sloupce produkovaly značné množství metanu, které navíc stoupalo při vyšším obsahu organických látek. Naopak u sedimentů s rostlinami vždy celkově převažovala čistá produkce kyslíku a toky metanu do vody byly podstatně nižší nebo i záporné. To ukazuje, že v rhizosféře probíhaly procesy buď inhibující tvorbu metanu, nebo vedoucí k jeho oxidaci na CO₂. Vypočtené hodnoty fotosyntetického koeficientu (produkce O₂/spotřeba CO₂) rostlin ve válcích se pohybovaly v rozmezí 0,30–0,68. Tyto hodnoty kolísaly sezonně a byly nejnižší v létě – při nejvyšších teplotách vody a současně nejnižším podílu biomasy kořenů k celkové biomase. Nezávisely ale vůbec na obsahu organiky v sedimentu. Znamená to, že chybějící část fotosynteticky vytvořeného kyslíku se uvolnila kořeny do rhizosféry a že se u zákrutichy v průběhu léta výrazně zvyšuje radiální ztráta kyslíku na jednotku biomasy kořenů.

[Aquatic Botany 2011, 94: 134–142]